

Pál-Antal Sándor

1956 ősze Marosvásárhelyen

Népfelkelés, forradalom vagy ellenforradalom?

Ez a kérdés foglalkoztatta már az első budapesti hírek hallatán, a Marosvásárhelyen székelő párt és állami szervek vezetőit, amelyeket megvitattak az itt élő írókkal is. Október 24-én, reggel Marosvásárhelyen a tartományi pártbizottság égisze alatt, annak székházában egy „értelmiségi találkozót” tartottak.¹ A gyűlés eredeti célja, november 7-ike megünneplésének előkészítése volt. A megbeszélést Ioan Badioc a tartományi pártbizottság egyik titkára, valamint Vargancsik István a városi néptanács elnöke vezette. A megbeszélésen 26-an vettek részt, értelmiségiek – írók, szerkesztők – és szervezési munkával megbízott pártaktivisták. A résztvevő írók meglehetősen heterogén álláspontot képviseltek. Ott voltak a „sztálinista” vonal (Hajdu Győző,² Papp Ferenc,³ Kovács György) képviselői, a liberalizációt felkaroló fiatalok

¹ MmNL, RKP Maros- Magyar Autonóm Tartományi Pártbizottság levéltára, 142/1956, sz. ügyiratsomó, 239 – 266. (Jegyzőkönyv 1956. október 24-én az írókkal tartott gyűlésről.) Közölve: Bottoni 2006, 143–148.

² Hajdu Győző (1929 –) lapszerkesztő és kommunista pártaktivista. 1950-től az *Utunk* szerkesztője, 1952-től írószövetségi tag, 1953–1989 között az *Igaz Szó* főszerkesztője. 1959–1969 között az Ifjúmunkás Szövetség Központi Vezetőségének tagja, 1984–1989 között a Román Kommunista Párt Központi bizottságának póttagja, 1980–1989 között nagynemzetgyűlési képviselő. Az 1989-es eseményeket követően Marosvásárhelyről Bukarestbe költözött, és a Nagy Románia Párt tagjaként az *Împreună – Együtt* kétnyelvű folyóirat szerkesztője volt.

³ Papp Ferenc (1924–) író, műfordító. 1949–1953 között a *Népújság (Vörös Zászló)*, 1953 – 1976 között az *Igaz Szó* szerkesztője.

Sütő András,⁴ Gálfalvi Zsolt,⁵ Tompa László,⁶ Nagy Pál⁷), valamint az idősebb írónemzedék tagjai (Antalfy Endre,⁸ Molter Károly,⁹ Kemény János¹⁰) is.

A gyűlésre megjelenők előzőleg már értesültek a budapesti eseményekről. A vitát Hajdu Győző nyitotta meg a szovjet irodalomban és művészetben jelentkező új hullámok tárgyalásával. Azt boncolgatta, hogy miként kell válaszolni a szovjet kommunista párt XX. kongresszusának kihívásaira, illetve miként lehet a Szovjetunióban zajló változásokat átültetni a romániai kulturális életbe, majd Sütő András rátért az egyik kulcskérdésre, a szovjetizált kultúra iránti ellenérzésre: „Az igen aggasztó közömbösség a tömegekben, ami a szovjet életet illeti, különösen akkor tapasztalható – mondta –, amikor előadásokról és vizuális agitációról van szó. Verekedés van, amikor eljön egy kórus és balett, amely közvetlen erővel hat a lakosságra. Aggasztó azonban, hogy az ünnepi hónap (értsd: a román-szovjet barátság ünnepi hónapja) megnyitásán kevesen voltak. Egyesek szervezési hibának mondják. Megette a fene azt a szervezést, amely odahoz 800 embert, de nem azért, mert önként akarnak jönni. [...] A propaganda legyen friss, ne unalmas locsogás”.¹¹

Papp Ferenc a magyarországi reformtörekvésekhez való viszonyt boncolgatta: „A világon két olyan eszméről beszélhetünk, amely felé az emberek világszerte tájékozódnak. Az egyik központ Moszkvában, a másik Amerikában van. Valamelyik nagy eszméhez vonzódnunk kell. Természetes, ha az egyikről elfordulnak, a másikhoz kerülnek automatikusan közelebb. Egy,

⁴ Sütő András (1927–2006) neves író, lapszerkesztő. 1947–1948-ban a *Falvak Dolgozó Népe* szerkesztője, 1948–1954 között főszerkesztője, 1954–1957-ben az *Igaz Szó* főszerkesztő helyettese, 1958–1959-ben a *Művelődés*, 1958–1989 között az *Új Élet* főszerkesztője. 1947-től a Román Kommunista Párt tagja, 1949-től az írószövetség tagja és 1974–1982-ben alelnöke. 1965–1980 között nagynemzetgyűlési képviselő, 1969–1984 között a Román Kommunista Párt Központi bizottságának póttagja. Irodalmi munkásságáért több magas kitüntetésben részesült. Az erdélyi magyarságot ért sérelmek elleni tiltakozó magatartásáért kegyvesztett lett, műveinek kiadását, színdarabjainak az előadását megtiltották. 1990 márciusában a marosvásárhelyi etnikai konfliktusok idején súlyosan megsebesült.

⁵ Gálfalvi Zsolt (1933–) lapszerkesztő, kritikus, kultúrpolitikus. 1951-től több lap (*Utunk*, *Igaz Szó*, *Előre*, *A Hét*) belső munkatársa, illetve főszerkesztő helyettese. 1977-től az Írószövetség Vezető Tanácsának tagja. 1998-tól egy ideig a Román Televízió Igazgató Tanácsának tagja.

⁶ Tompa László (1883–1964) költő, műfordító, szerkesztő. 1919-ben a *Székely Közélet* szerkesztője, majd a kolozsvári *Ellenzék*, a *Pásztortűz* és az *Erdélyi Helikon* munkatársa. 1945-től a marosvásárhelyi *Szabad Szó* és a *Szabadság*, 1946-tól az *Utunk* munkatársa.

⁷ Nagy Pál (1924–2015) irodalomkritikus, szerkesztő, irodalomtörténész. 1955–1970 között az *Igaz Szó*, 1970–1973-ban *A Hét*, 1974 – 1984 között az *Új Élet* szerkesztője.

⁸ Antalfy Endre (1877–1958) orientalista nyelvész, irodalomtörténész, műfordító. Baloldali nézeteket képviselt, de nem lett kommunista. 1944 őszén rövid időre Maros megye alispánja. 1949–1958 között a Magyar Autonóm Tartományi Szovjet-Román Baráti Társaság (ARLUS) elnöke.

⁹ Molter Károly (1890–1981) író, kritikus, irodalomtörténész. 1945 után a konzervatív értelmiség és a fiatal kommunista írók szellemi összekötője.

¹⁰ Kemény János (1903–1971) író, irodalomszervező, színházigazgató. 1926–1930 között az *Előre* ifjúsági lap szerkesztője, 1930–1941 között a Kolozsvári Thália Színház Rt. Elnökigazgatója, 1941–1944 között a Kolozsvári Nemzeti Színház főigazgatója, 1945–1952 között a Marosvásárhelyi Székely Színház megszerezője és dramaturgja, 1952–1954-ben mészégető munkás, majd könyvtáros, 1958–1968 között a *Művészet* és az *Új Élet* munkatársa.

¹¹ Bottoni 2006, 146–147.

számban elég kicsi nemzetiségi csoport, mint mi magyarok vagyunk Erdélyben, ezen a két alapeszmén kívül egy ilyen csoport keres egy tájékoztató formát, amely lelki alkatához, a jóról alkotott elképzeléséhez közelebb áll. Itt a két eszme elválasztása nem lehet egészen gépies, tekintettel arra, mint Hajdu Zoltán említette, vannak törekvések, amelyek a leninizmust deformálják, mások, amelyek kapitalista törekvések, de szocialista köntösben vannak. Ezeket felismerni azonnal nem lehet, nem lehet felismerni az imperializmus kellemetlen szagát. Amikor a XX. Kongresszus után szélesen kibontakozott az állami és társadalmi élet minden területén a demokratizálásért folyó harc, az egész – érdekes jelszavak mellett folyik egyes országokban, Magyarországon és az erdélyi magyar értelmiségieknél: [...] Erősödött a mi körünkben a Budapest felé való eszmei tájékozódás, nevezetesen a *Petőfi Kör*ből való eszmei befolyás, amely a valóban a nép érdekeiért folytatott harcot a párt tekintélyének szétzúzásával kötötte össze.”¹²

Közben a hangulat egyre feszültebb lett, és hamarosan napirendre került a legfontosabbá vált kérdés: Mi történt Magyarországon? A gyűlésre megjelenők előzőleg már értesültek az eseményekről.

Hajdu Győző az, aki szóvá tette a forradalmat, mint erkölcsi és politikai kérdést, és felszólalásában kialakította azt az álláspontot, amit a későbbiekben is következesen képviselt, hogy itt „ellenforradalomról” van szó. Álláspontja megegyezett a bukaresti pártvezetés mércéjével. „Abból indulok ki – mondta –, hogy roppant fájdalmas az alkalom, amihez az ember néhány mondatát fűzni akarja itt. Lehetne úgy is beszélni, hogy szubjektív kielégítő az alkalom, mert az emberek figyelmeztetése, az események itt vannak, folyik a vér Pesten, statárium van, nem vonták vissza. Menekül a süllyedő hajóról a póc. Miért exponálok az eseményt, mert bár a felszólalások nem tértek ki rá, mindnyájunk érzelmi világában benne van, mindenkinek roppant fáj. Nagyon őszintén el akarom mondani, ami bennem napok óta és 5 óra óta, mióta a rádió mellett vagyunk, örökérvényűen kialakult magamban: ha valaki párttag és kommunista, akkor elsődlegesen, ha párton kívüli, akkor másodlagosan, de lelkiismerete előtt elsődlegesen meg kell választani a módszereket, amelyeket mi leninista harci módszernek mondunk, és amelyek nem az ellenforradalom harci eszközei”.¹³

A továbbiakban véleményt nyilvánított a magyarországi írók felelősségéről is, súlyos, elítélő szavakkal illetve őket. „Nem lehet megbocsátani az írók (értsd: magyarországi) magatartását – mondja többek között –, akik ilyen nehéz helyzetben illetékes fórumok bizonytalansága következtében hangulatot keltenek, hibalajstromokat csinálnak, amíg

¹² Uo. 150.

¹³ Uo. 150–151.

észreveszik. Én ezt a harci módszert a pesti katasztrófa tükrében, ellenforradalmi taktikának tartom.”¹⁴

Sütő András nem értett egyet főnökével, és feltehetően a gyűlést végig némán hallgató idősebb generáció nevében is tartózkodó álláspontra helyezkedett, megtagadva a forradalom azonnali elítélését: „Nem értünk mindnyájan egyet Hajdu Győző elvtárssal. Teljes tisztelettel hallgattam a magyarországi eseményekkel kapcsolatos fejtegetését, amely a személyes véleménye. Én megvárom a Pártbizottság értékelését az eseményekről. Véleményem, hogy komolyan fogja kianalizálni, és ebben marxista értékelés lesz, tekintetbe véve a magyar történelem utóbbi esztendőit és sajátos eseményét, amelyet nem tudtam értékelni, ezért nem csatlakozom Hajdu tanulmányához, amely kifejtette az események indító okait. Ezzel szemben megmondom a véleményemet a Politikai Bizottság értékelése után, és ha szükséges, revideálni fogom nézeteimet” – mondta.¹⁵

Sütő szavait Gálfalvi Zsolt és Nagy Pál is helyeselték. Utóbbi a következőket mondta: „Úgy érzem, hogy pillanatnyilag a pesti események után, elsődleges kérdés nem kommentálni az eseményeket, hanem a Párt Határozat alapján ki fogjuk alakítani a magunk véleményét. [...] Nem értek egyet Hajdu Győzővel, ami a harci módszereket illeti. De egyetérték azzal, a békésen induló tüntetéssel, amely a magyar munkásosztály, a magyar ifjúság jogos követeléseit tette szóvá, és egyetérték azzal az akcióval, amellyel a magyar írók a magyar nemzet létérdekeit hozták szóvá.”¹⁶ Mire Hajdu így válaszolt: „A békés tüntetés módszerét Lenin nem helyeselte, mert veszélyt jelent, hogy az ellenség csatlakozik hozzá”.¹⁷ Hajdu gyors kontrázása azonnali támogatóra talált a pártbizottság képviselőjében, Ioan Badiocban, aki „klasszikus” ellenforradalomnak bélyegezte a budapesti megmozdulásokat, valamint Kovács Györgyben. Ez utóbbi javasolta azt is, hogy bízzanak meg „három elvtársat, aki megszövegezi a határozott kiállást az ellenforradalmi bandákkal szemben a magyar proletáriátus és pártjai mellett.” Az állásfoglalás szövegbe foglalása napokig elhúzódott, mivel a megbízók és a megbízottak nem tudták az állásfoglalás szövegét közös nevezőre hozni, főként azért mert Sütő András ragaszkodott az általa megfogalmazott kifejezésekhez. Nyílt levél végül is később, Sütő megkerülésével – de az aláírók közt az ő nevét is feltüntetve – csak a Fazekas János vezette

¹⁴ Uo. 153.

¹⁵ Uo. 153. Lásd: Sütő 1995, 87–94. (1956. októberi éjszakáink aknamezején. c. fejezetet is.)

¹⁶ Uo. 155.

¹⁷ Uo. 156.

november 2-i gyűlés után készült, amelyet közöltek a rádióban és a napilapban is *Lelkiismeretünk parancsszava* címen.¹⁸

A tanácskozás több órán át tartott. A jegyzőkönyv szerint is éles volt a konfrontáció azok között, akik a magyarországi forradalmat még egy spontán, alapvetően jogszerű és indokolt népi megmozdulásnak tekintették, és akik ezzel szemben már ellenforradalomnak minősítették. A gyűlés jelentőségét növelte, hogy még 24-én sem volt ismert a román pártvezetés álláspontja az '56-os magyar forradalmat illetően. Legalább is a sajtó nem tett közzé semmilyen álláspontot ezzel kapcsolatosan. Így még elég nyíltan lehetett vitázni a forradalom jellegét illetően, és halogatni a személyes álláspont-nyilvánítást mindaddig, amíg a párt hivatalos állásfoglalása közismertté nem válik. Az összejövetelelen felszólalások többsége elég zavaros okfejtésű volt, ami jól tükrözte a résztvevők bizonytalankodását, egyesek valós érzelmeinek a palástolását. Voltak jelzések is a várható hivatalos állásponttal való azonosulás irányában. De ekkor még csak az egyébként is hangadó baloldaliságukról jól ismertek törtek pálcát a magyar forradalom fölött, és nyilvánították azt ellenforradalmi bandák garázdálkodásának.

Kuti Elek így emlékszik vissza az ülés hangulatára: „Volt egy gyűlés az értelmiségiekkel, írókkal, ott volt mindenki, Hajdú Győző, Papp Feri, Sütő András, Kovács György [...] Gyomrozták őket kegyetlenül, hogy helyezkedjenek álláspontra. Nagy viták, veszekedések voltak ott. Egyszer be kellett menjek, be kellett vigyek valamit a gyűlésterembe, ahol ezek szónokoltak s kiabáltak s veszekedtek, kiabáltak, győzködtek egymást, hogy forradalom vagy ellenforradalom.”

A Román Munkáspárt Központi Bizottságának állásfoglalásáról október 25-én vettek tudomást a marosvásárhelyiek. Ugyanis ezen nappal kezdődően jelentek meg az AGERPRES által közvetített első hivatalos hírek Budapestről kapcsolatosan, melyek egyértelműen „ellenforradalomról” szóltak.

In *Hatvan évvel a magyar forradalom után*. A Kovászna megyei Volt Politikai Foglyok Szövetsége által szervezett ülészak előadásai. Sepsiszentgyörgy, 2016. szeptember 1-2. Szerk. Benkő Levente. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2016, 109–115. (részlet)

¹⁸ Valter István visszaemlékezése szerint ráhárult a feladat, hogy Sütőt a nyilatkozat aláírására rábírra. Ő ekként emlékszik vissza az ügyre: „Nekem kellett meggyőznöm Sütőt, hogy írja alá, hogy ez ellenforradalom. Mondtam neki, hogy né, nincs más lehetőség, nem lehet másként csinálni, írja alá.” Azt azonban nem tudta tisztázni a visszaemlékező, hogy a győzködést mikor végezte, az október 24-i gyűlés után, vagy a november 2-ikái után. Ugyanakkor megjegyezzük, hogy a „Lelkiismeretünk parancsszavát” Bottoni tévesen az október 24-i megbeszélés eredményének tatja (Lásd Bottoni 2006. 158.), holott az Fazekas János utasítására a november 2-ki összejövetele után készült.